

ПРАВО ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН

І. О. Панасюк, Н. П. Шаповалова

Анотація. У статті обґрунтовано культурологічний підхід до феномена права. Висвітлено культурологічні аспекти функціонування права. Акцентовано увагу на соціокультурній сутності права, встановлено співвідношення понять «право», «культура», «правова культура». Відслідковано взаємозв'язок правових систем з менталітетом і системою цінностей відповідних соціокультурних спільнот.

Ключові слова: право, культура, правова культура, соціокультурний феномен.

Суспільство ХХІ століття зіткнулося зі складними проблемами, розв'язання яких потребує нових підходів до осмислення права як дієвого механізму регулювання життя сучасного соціуму. Право як складний багатоаспектний феномен на сьогодні є об'єктом зацікавлення багатьох наук, зокрема – філософії, психології, соціології, культурології тощо. Впродовж останніх років у світі зростає науковий інтерес до культурологічних аспектів функціонування права. Актуальність культурологічного осмислення феномена права зумовлена як теоретичними проблемами, пов'язаними зі світоглядно-методологічним забезпеченням юриспруденції, так і практичними потребами сучасного українського соціуму в умовах розбудови незалежної держави. На часі комплексне вивчення права в контексті соціокультурної проблематики, надання дослідженням міждисциплінарного характеру, формування нових правових ідей, які б адекватно сприймалися суспільством.

У сучасній науці окремі культурологічні аспекти функціонування права висвітлюються у працях А. Г. Гузнова, Г. Д. Гриценко, С. Б. Зинковського. В останній акцентується увага на необхідності застосування культурологічного підходу до вивчення феномена права, що передбачає його розгляд як частини правової культури, яка, у свою чергу, є елементом культури в найзагальнішому її розумінні. Одним із найвичерпніших на сьогодні є дослідження А. І. Гусейнова, в якому висвітлюються теоретичні питання співвідношення права і культури, розглядається історичне тло цих співвідношень, уточнюються поняття «правова культура» і «культура права». Разом з тим, на сьогодні окремі теоретичні аспекти культурологічного підходу до феномена права, а також методологія дослідження права в рамках культурологічного підходу розроблені не достатньо. Слід зазначити, що спроби вивчення права в контексті культури на сьогодні переважно стосуються проблематики соціонормативного регулювання первісного й ранньокласового суспільства, держави і права афро-азійських країн, а також питань європейської інтеграції, тоді як проблеми, пов'язані з правовими аспектами глобалізації, поки що не знайшли належного наукового опрацювання. Незважаючи на гостру необхідність, практично не вивчалися питання про роль і місце права в сучасному соціокультурному просторі України, про його культуротворчий потенціал, зокрема – у системі української національної культури. Усе це зумовлює актуальність і новизну нашого дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає також у характері культурологічного бачення права і у специфіці методологічних підходів: право вивчається з міждисциплінарних позицій, із залученням теоретико-методологічної бази соціальних наук (культурології, соціології, етнографії, антропології, психології, історії, політології).

Об'єктом дослідження є право як соціокультурне явище, предметом – співвідношення права і культури, їх взаємодія.

Мета роботи – з'ясувати основні аспекти співвідношення понять «право», «культура», «правова культура» й обґрунтувати доцільність вивчення права України в соціокультурному вимірі.

На сьогодні суспільство і право України відображають складність і суперечливість сучасних соціокультурних процесів. Спостерігається неузгодженість процесів

становлення нового права й недостатня його ефективність. Ситуація ускладнюється тим, що нові правові приписи нерідко орієнтуються на культуру розвинених західних країн і не завжди відповідають потребам і можливостям сучасного українського соціуму, його ментальним особливостям і ціннісним орієнтирам. Усе це свідчить про необхідність застосування нових підходів до вивчення правових відносин в Україні, а саме – культурологічного й культурно-історичного, що уможливило розгляд права у взаємозв'язку з культурним середовищем, зокрема – як невід'ємну складову культури українського суспільства.

Культурологічний підхід як логічне продовження соціологічних традицій в юриспруденції, поєднав у собі методологію системного й історичного аналізу, завдяки чому дозволяє дати відповіді на важливі питання правового розвитку. Та чи інша модель суспільства на певному етапі свого історичного розвитку потребує адекватної структури права. Суспільний розвиток обумовлює рухливість цієї структури.

Культурологічне дослідження права передбачає його розгляд як певної «конструкції», яка включає не тільки об'єктивовану структуру, але й філософію світорозуміння, систему цінностей, знання, навички, уміння; й систему соціальних регуляторів – звичаїв, традицій, релігії, моралі, правових норм тощо. Глибоке і всебічне вивчення феномена права вимагає розширення дослідницького контексту й залучення сучасних методів дослідження. Одним із найперспективніших на сьогодні може стати соціокультурний аналіз, який дає можливість розглянути право не тільки у взаємодії з соціокультурним середовищем, а і як невід'ємну складову культури. Отже, у межах культурологічної парадигми право постає як автономна й специфічна підсистема в системі культури суспільства, як ідеальна модель відносин, яка відповідає світосприйманню соціокультурної спільноти й сприймається суспільством як типова й обов'язкова.

Аналізуючи співвідношення понять «право» і «культура», слід уточнити, що являє собою феномен правової культури. На сьогодні існують такі основні методологічні підходи до вивчення цього явища: аксіологічний, діяльнісний, соціологічний, інформаційно-семіотичний і системний, які дозволяють дещо по-різному визначати поняття правової культури залежно від змістових доміант у рамках кожного підходу. В одній із недавно оприлюднених наукових праць правова культура визначається як «духовна й матеріальна система правового життя соціуму, яка детермінується суспільно-економічним устроєм і оцінюється, виходячи з досягнутого рівня правосвідомості, правової діяльності, юридичної техніки й еволюції людини як суб'єкта права» [1]. Зауважимо, що в анотації до відповідної статті автор наголошує на тому, що сам інститут права сформувався під впливом соціокультурних доміант.

У контексті окресленої вище проблеми неможливо обійти увагою питання співвідношення культури і права в умовах глобалізації, під якою ми, спираючись на праці згаданих вище авторів, розуміємо набуття універсального характеру соціальними моделями, що склалися в найбільш розвинених державах світу й становлять цивілізаційну парадигму, яка визначає особливості формування й функціонування соціально-культурної і правової сфер суспільного життя. Видається слушним міркування С. Б. Зинковського, який вважає, що дослідження природи й закономірностей процесів глобалізації у сфері права вимагає широкого культурологічного підходу, без якого воно може виявитися непродуктивним [6, с. 3]. Автор вважає некоректними твердження про існування в сучасному світі «глобального права» й наголошує, що зовнішня схожість правових систем у різних країнах може в певних умовах відображати неоднаковий зміст [Там само], який, у свою чергу, залежить від культурного середовища й ментальних особливостей соціокультурної спільноти. Загалом процеси інтеграції і глобалізації в сучасному світі обумовлюють інтенсивність взаємодії правових систем. Механізми взаємодії правових культур у кожному конкретному випадку є доволі складними й можуть як сприяти «дифузії» правових культур, так і протидіяти їй.

Спираючись на результати спостережень, викладені зокрема у праці С. Б. Зинковського [6], можна констатувати, що розвиток правових культур відбувається на трьох рівнях: 1) внутрішньому, який передбачає саморозвиток правової культури на основі її ціннісно-нормативного компонента; 2) зовнішньому, де правова культура розвивається в процесі міжкультурної взаємодії й рецепції права як однієї з її форм; 3) глобальному, на якому робляться спроби уніфікації права у світовому масштабі. Отже, одним із «зовнішніх» механізмів розвитку права є міжкультурна взаємодія.

Взаємопроникнення культур з найдавніших часів було одним із важливих чинників розвитку державних і правових інститутів. Проблеми взаємодії культур висвітлюються в культурологічних, психологічних, антропологічних дослідженнях. Акцент робиться переважно на взаємному обміні ціннісними установками, накопиченим досвідом, знаннями, світоглядними орієнтирами, на лінгвістичній складовій міжкультурної комунікації.

Авторами культурологічних й антропологічних досліджень сформульовано поняття акультурації – процесу, в якому знаходить відображення міжкультурна взаємодія. Акультурація – це сукупність соціальних явищ, які виникають в процесі взаємодії груп індивідів з різними культурними традиціями впродовж тривалого часу, внаслідок чого відбуваються зміни первинних культурних моделей однієї або обох груп. Інакше кажучи, акультурацію можна розглядати як процес набуття одним народом форм і елементів культури іншого народу, що відбувається в результаті спілкування цих народів. Вивчення правових аспектів міжкультурної взаємодії в синхронії й діахронії дає можливість говорити про те, що правові системи різних держав перебувають у стані постійного «культурного діалогу». Історія формування й розвитку більшості відомих науці правових систем переважно починалася з запозичення. Як приклади можна згадати афінське, римське право, які були напрацьовані іншими правовими культурами. Будучи частиною загальної культури, право існує в умовах тривалої міжкультурної взаємодії, неоднозначність впливу якої на національну правову систему залежить від обсягу й масштабу запозичень.

Акультурація у правовій сфері – це об'єктивний процес, притаманний будь-якому суспільству, що не перебуває у стані штучної ізоляції. Суспільство може сприйняти окремі правові інститути, елементи юридичної техніки, практики правозастосувальної діяльності, загалом – сприймати ідеї права, тобто правової доктрини в широкому значенні, системи поглядів на право, основи соціального, політичного й правового устрою. При такій формі правової акультурації (рецепції права) змінюється весь правовий устрій держави, яка сприймає чужу правову культуру. Рецепція права являє собою широкомасштабне культурне запозичення, в результаті якого відбувається зміна культурних парадигм, що є ядром суспільної свідомості, системоутворювальними факторами соціальної політики. Усе це є актуальним на сьогодні для будь-якої держави, особливо ж – для тих, що тривалий час перебували у складі інших держав, а зараз прагнуть побудувати власну правову систему й захистити свій культурний простір від зовнішніх руйнівних впливів. На пострадянському просторі утворилися держави, які більшою чи меншою мірою звертаються до своїх культурно-історичних основ, обирають прийнятні для себе шляхи розвитку права й моделі державного устрою. Як зазначають дослідники, на сьогодні вони представлені всіма відомими юридичній науці типами [4, с. 2].

Безперечно, ця проблема потребує детального вивчення й глибокого наукового осмислення в Україні. Ми поділяємо думку, що в умовах глобалізації народ, який спирається на історично властиву йому систему регулювання, при вдало вибраній стратегії модернізації має перспективи успішного розвитку. Бездумне ж запозичення західних методик і інститутів без урахування специфіки власного соціокультурного простору й системи цінностей не може привести до формування суспільства, побудованого на гуманістичних ідеалах.

Підсумовуючи викладене вище, доходимо висновків, що застосування культурологічного підходу є оптимальним для дослідження феномена права, оскільки дає можливість глибше зрозуміти його сутність, місце і роль у житті соціуму, відстежити

особливості виникнення права в різних суспільствах, формування його аксіологічної основи, інституційних і процесуальних компонентів,

розкрити взаємозв'язок правових систем з менталітетом і системою цінностей відповідних соціокультурних спільнот. У контексті культурологічного підходу право постає як невід'ємна складова правової культури і як важливий елемент у системі культури загалом.

Анотація. В статті обосновано культурологічний підхід к феномену права. Освітлено культурологічні аспекти функціонування права. Акцентовано увагу на соціокультурній сутності права; встановлено співвідношення між поняттями «право», «культура», «правовая культура». Відслідковано зв'язки правових систем з менталітетом і системою цінностей відповідних соціокультурних спільнот.

Ключеві слова: право, культура, правовая культура, соціокультурний феномен.

Abstract: In article justified the kulturological approach to phenomenon of law. Kulturological aspects of functioning of law are investigated. The socio-cultural substance of law was emphasized; the relationship between concepts «law», «culture», «legal culture» are established. The relationships of the legal systems with the mentality and with the value system of the socio-cultural groups are traced.

Keywords: law, culture, legal culture, socio-cultural phenomenon.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Боголюбова Н. М. Міжкультурна комунікація і міжнародний культурний обмін [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http:// readli.net.chitat-jnline/?b=322825&pg=1](http://readli.net.chitat-jnline/?b=322825&pg=1)
2. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX ст. К.: Свроп. ун-т, 1996. 341 с.
3. Гуляихин В. Н. Правовая культура как объект научного исследования: методологические подходы, структура и критерии оценки [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://e-notabene.ru/pr/article_635.html
4. Гусейнов А. И. Право как феномен культуры: дис. ... доктора юридических наук : 12.00.01. М., 2007. 410 с.
5. Доманська О. А. Концептуальне осмислення поняття «національний культурний простір». *Науковий вісник Чернівецького університету. Філософія. Зб. наук. праць. Вип.706–707.* Чернівці, 2014. С. 113-117.
6. Зинковский С. Б. Право как явление культуры : дис. ... кандидата юридических наук : 12.00.01. М., 2006. 179 с.
7. Степанова О. А. Національний культурний простір України: концептуальні засади розвитку і становлення: автореф. дис. ... доктора культурології : 26.00.01. К., 2017. 32 с.

УДК 811.112.2'367.2:821.112.2-31

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДНИХ ІМЕННИКІВ У РОМАНІ Е. М. РЕМАРК «ТРИ ТОВАРИШІ»

Є. І. Пересада, О. В. Білецька

Анотація. У центрі пропонованого дослідження знаходяться складні слова у німецькій мові. У статті проаналізовано структурні особливості композитів, відібраних методом суцільної вибірки з роману Е. М. Ремарка «Три товариші». Проведений аналіз частиномовної приналежності складних слів, безпосередніх складників і лексем в їхньому складі дозволило класифікувати композити за структурними типами та виявити найпродуктивніші з них. В результаті дослідження складні слова розподілено на моделі відповідно до наявності / відсутності з'єднувального елемента.

Ключеві слова: композит, безпосередній складник, структурний тип, з'єднувальний елемент, повноскладний композит, неповноскладний композит.

На відміну від сталої граматичної системи, словниковий склад мови є більш гнучким та чутливим, тому саме на цьому рівні мова підлягає постійним змінам. Поповнення словникового складу мови відбувається, в першу чергу, шляхом запозичення і словотвору